

OCENE IN POROČILA

Vid Žepič: Martin Pegius (1519–1592): življenje in delo kranjskega učenega pravnika.

Ljubljana: Založba Pravne fakultete, Pravna fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2025, 175 strani.

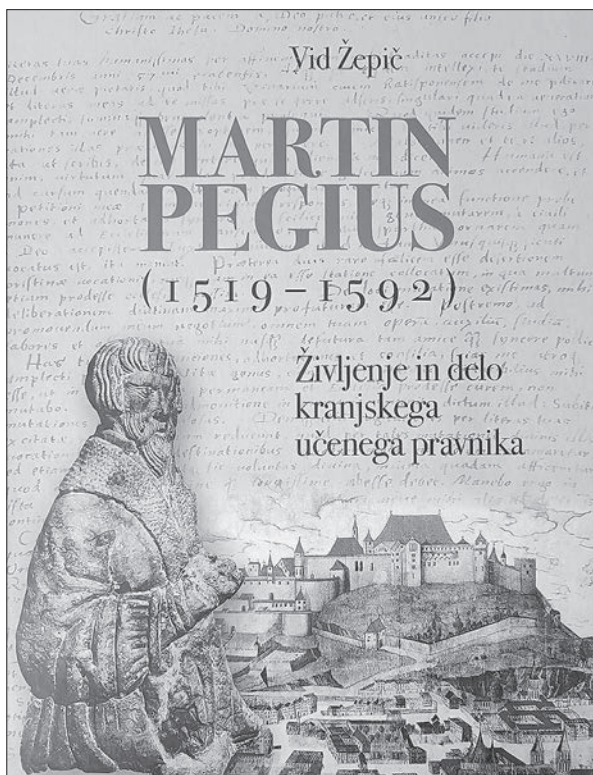
Pravna zgodovina je področje, ki ga zgodovinska skupnost na Slovenskem spremlja le sporadično, vendar si njeni izsledki in dosežki brez dvoma zaslužijo pozornost. Pogled na preteklost s pravnega vidika omogoča nove uvide v številna raziskovalna vprašanja, saj nam odkriva zakonodajne norme določenega obdobja in s tem prepričanja, stališča in vrednote neke družbe v določenem časovnem obdobju. Ena zadnjih pridobitev s tega področja je monografija, posvečena enemu prvih pravnikov s slovenskega prostora iz 16. stoletja Martinu Pegiju, bolj znanega pod latiniziranim imenom Martin Pegius, ki jo je pripravil docent na Pravni fakulteti ljubljanske univerze Vid Žepič. Pegius v znanstvenih krogih ni neznano ime in o njem obstaja nekaj zapisov in biografskih orisov, začeniši že z Valvasorjevo *Slavo vojvodine Kranjske*, a pričujoče delo predstavlja prvi obsežnejši poskus znanstvenega ovrednotenja njegovega življenja in dela tudi s pomočjo avstrijskih in nemških arhivskih virov in izvirnih natisov njegovih knjig. Z natančno opravljenim raziskovalnim delom je Žepič osvetlil tudi nekatere še neznane

dele učenjakove biografije in popravil nekatere razširjene, toda napačne trditve o njem.

V predgovoru, ki ga je prispeval akademik Janez Kranjc, je Pegij koncizno predstavljen kot skoraj renesančen človek, polihistor s številnimi interesi, tako znotraj pravne sfere kot tudi na drugih področjih, in učenjaka, ki ga ni mogoče označiti za akademika, zaprtega v slonokoščenem stolpu. Bil je praktik, ki je svoje razprave objavljaj v nemščini namesto v latinščini, da bi imele uporabno vrednost za meščanski in uradniški, a tudi sodniški in odvetniški sloj zgodnjenovoveškega Svetega rimskega cesarstva, ki je bil v glavnem nevešč formalne *lingue france*.

Žepič že v uvodnem poglavju postreže z novim odkritjem: časom Pegijevega rojstva. Dosedanje biografije so čas njegovega rojstva na osnovi različnih indecev na široko zamejevale z obdobjem med letoma 1508 in 1523 in tudi pričujoča monografija naj bi bila izdana okvirno ob 500. obletnici njegovega rojstva. Toda raziskava je pokazala, da – v kontrastu s prezgodnjim praznovanjem 500. obletnice rojstva Adama Bohoriča leta 2020, ki ga je Boris Golec medtem datiral približno v leto 1524 – izdaja monografije zamuja, saj se je Pegij rodil leta 1519. Podatek prihaja kar od Pegija samega, ki je v svoji *Knjigi o urah rojstva* zabeležil, da se je rodil »9. novembra leta 1519, 7 minut in 30 sekund po 22. uri« (str. 13). Od poldruega desetletja širokega verjetnega razpona Pegijevega rojstva smo z eno potezo prišli na že kar absurdno natančno določen čas rojstva – podatek, ki verjetno ne obstaja za nobenega drugega človeka, rojenega na Slovenskem v 16. stoletju, niti za veliko večino vseh, rojenih v poznejših stoletjih. In čeprav je treba fascinantno natančen čas rojstva jemati ne le z zrnom soli, temveč s celotno solnico, pa navedba kaže, da je Pegij razen prava gojil še en globok interes: astrologijo. Prav to zanimanje je imelo zanj v poznejšem življenju usodne posledice.

Naslednje poglavje pred bralcem razgrne časovni in prostorski kontekst, ki ga je potrebno imeti v mislih, da razumemo, kje in kdaj je živel in delal Pegij. Glede na to, da se je Pegij rodil na začetku 16. stoletja, dve leti (oziroma če smo natančni, kot bi verjetno hotel Pegij: dve leti in devet dni) po tem, ko je Martin Luther na vrata wittenberške grajske cerkve pribil 95 tez, to pomeni, da je preživel reformacijski čas nenehnih verskih napetosti in spopadov, da niti ne omenjamo kmečkih upornikov. Čeprav znakov, da bi posebej simpatiziral s protestanti, ni, pa je že njegova odločitve, da objavlja v nemščini, dokaj so-

rodna reformacijskemu kredu o prevajanju Biblije v domače jezike. Žepič pozornost posveti predvsem pravnemu položaju in sodni strukturiranosti dežel, ki so zaznamovale Pegijevo življenje: Kranjske, Solnograške in Bavarske. V cesarstvu se je krepila vloga rimskega prava, ki je kot najvišja referenca postopoma izpodrivala partikularne ureditve na nižjih stopnjah, kljub ugovorom plemstva, ki je seveda zahtevalo varovanje privilegijev plemiškega prava. Kot že omenjeno, splošna razgledanost in strokovna podkovanost večine odvetnikov, pisarjev in sodnikov ni bila zavidljiva, saj so različni vzroki, ki so omejevali kvaliteten pravni študij, privedli do množice podpovprečno izobraženih študentov, ki se niso mogli izkazati ravno kot svetilniki pravniške pronicljivosti, eruditstva in retorične elokvence.

Tretje poglavje je posvečeno predstavitvi Pegijeve biografije. Če je čas Pegijevega rojstva novo odkritje, pa je že od prej znano, da je njegov rojstni kraj Polhov Gradec. Pisci, ki so o njem pisali v 19. in na začetku 20. stoletja, so radi omenjali preprosto kmečko poreklo, o katerem ni znane ga nič določnega, tako ali drugače pa je že kot približno desetletni deček v prav tako ne povsem razjasnjenih okoliščinah prispel na Bavarsko. Konkretnější biografski podatki so znani šele za čas njegovega študija, saj je leta 1552 prejel doktorat na univerzi v Ingolstadt, predhodnici današnje Münchenske univerze. Kariero je nadaljeval kot mestni pisar in advokat ter se hitro ustalil v Salzburgu, kjer je naslednja leta manevriral skozi kompleksno politično situacijo in intrigami salzburške nadškofije. Čeprav je pomislil na posvetitev, pa tega ni uresničil in je za nadškofa še naprej opravljal številne funkcije ter se vzpenjal po karierni lestvici, dokler ni leta 1561 napredoval do svētnika in prisednika salzburškega konzistorija, vrhovnega cerkvenega sodnega organa, pa tudi odvetnika – zagovornika nadškofije v sporih in preganjalca protestantizma, kar pa je verjetno opravljal bolj nerad. Sledil je dramatičen padec v nemilost. Učenega pravnika so obtožili, da je sprejemal podkupnine in krivo razsojal, temu pa so sledile še obsodbe čarovništva – najverjetneje posledica njegovega interesa za astrologijo in okultizem. Krivdo naj bi dokazovali spisi, najdeni v njegovem stanovanju, ki so se pečali z napovedovanjem prihodnosti, bajeslovnimi bitji, kot so duhovi in gorski škrtaje, in drugimi prepovedanimi temami, kot je v izčrpnem poročilu opisal pravnik Johann Baptist Fickler. Sredi februarja 1582 so Pegija skupaj s soprogo Beatriko, o kateri je sicer znanega le malo, a je bila tudi obtožena čarovništva, zaprli v utrdbo Hohensalzburg, namenjeno predvsem političnim jetnikom. Po-

manjkanje dokumentov napeljuje na sklep, da je Pegij obstal v pravniškem limbu: preiskovalci niso mogli nedvoumno dokazati njegove krivde, Pegij pa ne svoje nedolžnosti. Zakonca sta tako deset let preživela v ječi, oskrbovalnina pa je šla kar iz njunega lastnega premoženja. Poleti 1592 je Pegij tu dočakal tudi smrt; star je bil 72 let.

Se eno Žepičevo odkritje je Pegijeva fizična podoba. Do zdaj se je učeni pravnik uvrščal v galerijo osebnosti s slovenskega prostora, katerih izvirnega umetniškega ali fotografskega portreta nimamo. Vanjo sodijo npr. že omenjeni Adam Bohorič, pa tudi Ferdinand Avgustin Hallerstein, Jernej Kopitar in kakopak France Prešeren, čigar izvirni portret bi predstavljal eno najsvetejših nacionalnih relikvij in iskanje katerega je že malodane slovenski nacionalni šport. Žepič v knjigi premierno objavlja Pegijev nagrobnik, ohranjen v pokopališki kapeli sv. Margarete v salzburški opatiji sv. Petra, ki ga je dal že za življenja izdelati Pegij ob smrti svoje prve soproge. Mesec in letnica smrti nista bila nikoli vklesana, je pa Pegij očitno poskušal predvideti dan lastne smrti, saj je za dan smrti vklesana številka 14. Na marmornatem reliefu, ki spremlja nagrobni napis, je ob množici drugih, deloma težko določljivih simbolov mogoče prepoznati bradatega in dolgolasega učenjaka. Podoba se v resnici ne razlikuje zelo od izmišljenega kiparskega portreta, kot ga je ustvaril Mirsad Begić in ki od leta 2000 odliči v bronu stoji nasproti vhoda v ljubljansko Pravno fakulteto.

Četrto poglavje, najboljše od vseh, je posvečeno analizi Pegijevih del. Svoja pravna dela, pisana v nemščini, je objavljajal med letoma 1557 in 1566, nato je njegov interes prešel na polje astrologije in retorike. V desetletjih in stoletjih po smrti so začeli Pegiju pripisovati tudi nekatera nepodpisana dela, predvsem *Knjigo o zeliščih* in za svoj čas pionirski spis *O pasjem, golobjem in kokošjem pravu*; njegovo avtorstvo teh del, še zlasti slednjega, ostaja sporno. Žepič podrobno, skozi reprodukcije naslovnice raznih izdaj in daljše odlomke, predstavlja osem potrjenih Pegijevih del in tri apokrifna besedila. Pegijeva pravna besedila so se dotikala retraktne pravice, dote, služnosti mestnih in kmečkih dednih zemljišč ter dednega zakupa (verjetno tudi dražbenega prava v anonimnem spisu iz 1566, ki se mu pripisuje), izdal pa je tudi zbirko petnajstih svojih pravnih mnenj. Kljub fokusiranosti na praktično uporabnost njegovih del je Pegij vendarle bil tudi teoretski raziskovalec, katerega najambicioznejši projekt je bil komentirani nemški prevod Justinijanovega kodeksa, enega temeljnih pravniških besedil. Pomen tega poznohumanističnega podviga, ki je do prve polovice 19. stoletja ostal unikaten, je velik,

tudi če ga je Pegij uspel izvršiti v le majhni meri, saj je izdal le dve od dvanajstih knjig kodeksa, nato je nadaljevanje zaradi slabe prodaje in visokih stroškov tiska projekt opustil. Zanimala ga je tudi retorika, s katero se je leta 1561 ukvarjal v spisu *O tropih in figurah*, z že omenjeno *Knjigo o urah rojstva* iz 1570, prvo v nemščini napisano astrološko razpravo, pa je zaplaval v bolj okultne vode. Trdil je, da je mogoče na podlagi točnega časa rojstva in položaja nebesnih teles v tem trenutku napovedati celotno človekovo življenjsko pot; iz tega izvira njegov na sekundo natančno zapisan čas rojstva. Veliko je tudi poudarjal delo švicarskega alkimista Paracelsusa, ki ga je imel za čudodelnega zdravilca. Delo je izšlo ravno v času, ko je Cerkev prepovedala objavljane del s področja sodne astrologije, in čeprav Pegija zaradi knjige (sicer izdane v Baslu) niso preganjali, se je pregon del s področja vedeževanja, horoskopov in astrologije sčasoma zaostroval. Pegijeva knjiga je bila zato, za razliko od večine njegovih redno ponatiskovanih del, naslednjič objavljena šele leta 1924. Podroben seznam vseh izdaj Pegijevih knjig, *Pegiana*, je dodan v prilogi monografije.

V sklepnem poglavju Žepič izpostavi, da je naziv prvega pravnika iz slovenskih dežel, ki se rad pripisuje Pegiju, neustrezen; za zajetno število let ga prehiteva Monald Koprski, ki je bil aktiven v 13. stoletju. Kljub temu pa mu pripada naziv najbolj znanega kranjskega pravnega učenjaka, ki si je s svojim delom za življenja pridobil mednarodni ugled. Njegovo »prisvajanje« s strani sodobne Slovenije je upravičeno v smislu, da se je rodil na Kranjskem in da je tudi v nekaj svojih delih rad poudaril svoje kranjsko poreklo, ni pa utemeljeno v smislu nacionalističnega diskurza, saj bi bilo anahronistično in zavajajoče trditi, da je bil Pegij Slovenec. Njegova usmerjenost na praktično uporabno vrednost svojih del je sicer bila nekaj, nad čemer so učeni pravniki vihali nos, vendar to ne pomeni, da je bil Pegij sposoben pisati le popreproščene pravne razlage za neposvečene množice. Nasprotno: prav njegova pripravljenost, da s pomočjo ustreznega besednjaka in izbire široko razprostranjenega jezika objave, a še vedno neoporečno strokovnostjo naredi pravo dostopno tudi nepravnikom, kaže na zavezanost humanističnim idealom, zato ostaja kot učenjak, ki je znal združevati znanstveno s poljudnim, svetel zgled vse do danes.

Žepič je z monografijo o Martinu Pegiju opravičil izčrpno raziskovalno delo. Več kot 400 opomb, ki se raztezajo čez knjigo, in 11 strani dolg seznam uporabljenih virov in literature kažejo na obseg opravljenega raziskovalnega dela. Rezultat je natančna (in tudi kvalitetno oblikovana) mono-

grafija, ki bo s svojim fokusom na pravni aspekt Pegijevega časa in opusa sicer razumljivo najbolj zanimiva pravnikom, toda knjiga je poučno, mestoma prav kratkočasno čtivo za vse zainteresente. Pegijeva biografija razodeva življenjsko tragiko polihistorskega učenjaka iz 16. stoletja, povsem predanega pravu, ki pa konča na drugi strani zakona, vsaj deloma zaradi gorečega interesa za prepovedane okultne teme – kar zveni že kot premisa za zgodovinski roman v maniri *Kronosove žetve* ali *Galjota*, če ne kakšnega nikoli napisanega dela Umberta Eca. Martin Pegij v osveženi podobi znova stopa pred nas in ponuja navdih za karseda moderne vrednote: stremenje k izobraženosti, mednarodno udejstvovanje in promocijo znanosti med širšim občinstvom.

Ivan Smiljanić

Tomislav Vignjević: Shema kvaternijev in Celjski grofje. Politična ikonografija na prehodu v zgodnji novi vek. Celje: Pokrajinski muzej, 2024, 110 strani.

Propaganda je tudi dandanes močno orodje za prepričevanje množic. Danes klasične oblike (npr. tisk in javne medije) vse bolj izpodrivajo še učinkovitejša družbena omrežja. Propaganda seveda ni nič novega. Zlasti politična propaganda je cvetela že v antiki (spomnimo npr. le na Trajanov steber), ob izteku srednjega veka pa je z iznajd-

